



*Foajén och Kubbeli-salongen i hotell Pera Palace efter den senaste renoveringen.
Foto: Jumeira group Inc.*

"Back to Glory"

Renoveringen av Pera Palace

SUSANNA CARLSTEN

...

Pera Palace byggdes i slutet av 1800-talet som ett exklusivt internationellt hotell för Orientexpressens Istanbulresenärer. Med moderna faciliteter inbäddade i ett skal av både jugend och orientalism förkroppsligade hotellet föreställningen om "öst" som möter "väst". Hotellet och stadsdelen Pera kom under årens lopp att förändras både vad gällde invånare, gäster och status, och Pera Palace stod kvar som ett minne över en svunnen tid, en guldålder som hade passerat. Hotellet omgavs tidigt av en mytbildning kring byggnaden och dess kända gäster, men samtidigt ansågs hotellets forna glans ha bleknat. 2008 påbörjades en påkostad renovering och omgestaltung med syfte att återuppliva dess status.

Denna artikel¹ syftar till att undersöka vilka berättelser och minnen som genom tiderna återgetts i reseskildringar och medierapportering om Pera Palace samt hur dessa kan ha påverkat renoveringens gestaltning. Som komplement har fotografier av interiören från olika tidsperioder analyserats med syfte att få en bild av hotellets ursprungliga utseende och förändringar. Historikern Geoffrey Cubitt menar att materiell kultur kan definieras som kulturellt minne, som fysiska lämningar vilka uppfattas ha symbolisk betydelse i ett samhälle eller för en grupp. Kulturhistoriska objekt eller platser är ofta starka minnesbärare och kan hjälpa individer till orientering i det förgångna såväl som i samtid och framtid.² Bevarande – t.ex. restaurering och i viss mån renovering – kan ses som ett

¹ Artikeln är en omarbetning av ett projektarbete skrivet i koppling till kursen *Istanbul - kulturmöten, monument och identitet mellan öst och väst* som gavs vid Uppsala universitet 2016.

² Cubitt, Geoffrey, *History and memory*, Manchester University Press, Manchester, 2007, s. 11, 14, 78.

sätt att hålla minnen vid liv. Restaureringsideologi är en form av minneshantering, men också en materiell artikulering av minnen. De val som görs vid en renovering eller restaurering kan både lyfta fram, tona ner eller exkludera minnen, vilket i sin tur påverkar vilka minnen som överlever.³

Begynnelse och guldålder

Under 1800-talets slut började människors möjlighet till global rörlighet att öka, och Istanbul blev ett av många populära resmål för européer som ville göra affärer, bilda diplomatiska band eller upptäcka ”Orien-ten”. Orientexpressen, vars ursprungliga sträcka gick från Paris till Istanbul, drevs av företaget Compagnie Internationale des Wagons-Lits, ett företag som även startade och drev ett antal lyxhotell på sina destinationer. Pera Palace blev företagets flaggskeppshotell i Istanbul. I en guidebok från tidigt 1900-tal beskrivs Pera som den enda del av staden där utlänningar kan bo, i meningen komfortmässigt.⁴ Denna varning sågs av mer vana Istanbulresenärer som dumheter; några beskrev Pera som en symbol för västerländsk artificialitet i hjärtat av staden.⁵ Pera Palace, som började byggas 1892 och invigdes tre år senare, kunde som första hotell i sitt slag i Istanbul erbjuda de förmögna gästerna faciliteter som badrum med varmvatten och dusch, elektriskt ljus, värmeelement och hiss, bekvämligheter som besökarna ofta var vana med hemifrån och som i guideböcker kallades för europeisk komfort.⁶

Hotellet ritades av den franske arkitekten Alexandre Vallaury, som även låg bakom andra byggnader i staden bl.a. Banque Ottomane.⁷ Hotellet förlades i utkanten av det område som hade uppstått i samband med en ödeläggande brand

³ *ibid.*, s. 10, 77, 97-99.

⁴ Baedeker, Karl, *Konstantinopel und das westliche Kleinasien: Handbuch für Reisende*, Leipzig, 1905, s. 72. The Times, *The Elysée Palace Hotel Company, Limited*. 20 januari, London 1897, nr 35105, s. 4.

⁵ Emmerson, Charles, *1913: the world before the Great War*, Vintage, London, 2013, s. 372-373.

⁶ Baedeker, s. 72. King, Charles, *Midnight at the Pera Palace – The birth of modern Istanbul*, W.W. Norton & Company, First Edition, ill., 2014, s. 26.

⁷ Çelik, Zeynep, *The remaking of Istanbul: portrait of an Ottoman city in the nineteenth century*, Repr., Univ. of California Press, Berkeley, 1993, s. 129.

i stadsdelen 1870. Platsen hade utblick över stadsträdgården Les Petits-Champs, byggd ovanpå en gammal kyrkogård och borttagen på 1950-talet.⁸ Arkitekturen och interiören har stilmässigt beskrivits som en hybriditet av art nouveau, nyklassicism och orientalism. Den som steg in i entréhallen möttes av palmer och bambumöbler uppblandat med väggur och klassiska marmorkolonner. Den stora Kubbeli-salongens övre del med sina sex kupoler och arkadgång påminde om en moské eller kyrka och de marmorerade eller stentäckta väggarna med dekorativa horisontella ränder förekom i annan samtida arkitektur som skulle föra tankarna till Orienten.⁹ Valv med inbyggt elektriskt ljus visade de för tiden moderna faciliteter som hotellet kunde erbjuda. Den så kallade Orientbarens interiör hade smyckats med detaljer som förekom i traditionella osmanska hem, bl.a. handknutna mattor och ett centralt placerat fyrfat. Miljön kryddades med en europeisk ton genom barstolar och stilmöbler.

På ett fotografi inifrån en av Pera Palace salonger, troligen tagen kring 1930, sitter Agatha Christie i en fätölj mitt i rummet. Golvet är täckt av olika orientaliska mattor men i övrigt är rummet möblerat med nystilmöbler efter västerländskt snitt. Den elektriska belysningen fick även i detta rum spela en stor roll, både genom stora armaturer och inbyggda glödlampor i taket. För att förstärka den orientaliska känslan fanns även en bärstol som ska ha använts för att transportera gästerna från tågstationen till hotellet.¹⁰

I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var det tydligt att Pera Palace ansågs som det främsta hotellet i Istanbul. I guideböcker och reportage nämndes det ofta som enda boendalternativ för västerlänningar, och i de fall där andra hotell nämndes var det ändå Pera Palace som fick stå överst.¹¹ I tidningsartiklar från tiden beskrevs sultanens förnämsta gäster bo på Pera Palace, exempelvis Zanzibars sultan 1907.¹² Sultanen och hans familj använde även hotellet för att anordna finare fester. 1909 höll Damad Ferid Paşa en bankett för 200 gäster där till ära för Ungturkarna, som nyss hade tagit makten; enligt *The Times* hade man därmed säkrat landets frihet och lämnat över makten till parlamentet.¹³

⁸ King, s. 25.

⁹ Se exempelvis Sarajevos stadshus från 1891.

¹⁰ Interiörbeskrivningen är gjord utifrån de fotografier som återges i källförteckningen.

¹¹ Se exempelvis *The Times*, *Pleasure Tours*, 2 januari, London 1896, nr 34776, s. 1.

¹² *The Times*, *Court Circular*, 4 november, London 1907, nr 38481, s. 8.

¹³ *The Times*, *The committee of union and freedom. Hilmi Pasha on the revolution*, 13 mars, London 1909, nr 38906, s. 5.

I kölvattnet efter den ryska revolutionen blev Pera Palace en samlingsplats för förmögna flyktingar. Grevinnor, byråkrater, konstnärer och läkare bildade ett slags ”gammelryssland” i miniatyr inne på hotellet. Efter första världskriget ockuperades Istanbul av Frankrike och Storbritannien. Under denna period övertogs hotellet av en grekisk ägare, som emellertid tvingades fly undan de minoritetsrensningar som drabbade bl.a. greker och armenier under de följande åren. 1923 deklarerades hotellet som statlig egendom, ett tillvägagångssätt som drabbade många fastighetsägare med minoritetsbakgrund. Staten sålde i sin tur Pera Palace till den nyinflyttade muslimske handelsmannen Muhayyes år 1927. På 1920-talet var stadsdelen Pera synonymt med nöjen och uteliv. På Pera Palace erbjöds konserter flera dagar i veckan men utbudet av restauranger, barer och bordeller i kvarteren runtom lockade också besökarna att gå utanför hotellets dörrar.¹⁴ I en reseskildring från 1928 beskrev Gustaf Munthe vissa kvarter i Pera som ”moralens träskmarker” där ”avskum, som samlats från alla världens hörn” återfanns.¹⁵ En viktig markering för det västliga inflytandet i stadsdelen blev det första officiella nyårsfirandet som 1925 hölls på hotellet. Aldrig tidigare hade samma månad och klockslag firats på detta sätt i staden och dagen efter hade Istanbul gått över till västlig tideräkning.¹⁶

Bomber och spioner

Det sägs att Pera Palace under 1910-talet gästades av spioner som Mata Hari. Efter den allierade ockupationen av Istanbul blev hotellet en smältdegel för alla möjliga möten mellan olika nationaliteter; att tänka sig några av dessa besökare som spion eller säkerhetspolis är inte särskilt långsökt i beaktande av hotellets celebra och mäktiga gäster samt placeringen mitt bland stadens ambassader.¹⁷ En episod i början av 1920-talet vittnar om hotellet som en plats, inte bara för fest, utan också för intriger och brutalitet:

¹⁴ King, s. 107, 124-125, 136-137.

¹⁵ Munthe, Gustaf, *Orientaliskt: reseskildringar från Turkiet, Syrien och Mesopotamien*, Natur o. kultur, Stockholm, 1928, s. 31-32.

¹⁶ King, s. 179-180.

¹⁷ *ibid.*, s. 245, 305.

Vakter och springpojkar bar ut en man i astrakanhatt och frack, som efterlämnade en pöl av blod på mosaikgolvet och fläckar i den röda plyschfätöljen (...) Sändebudet från Azerbajdzjan hade mördats, sade man, och mördaren var en skäggig armenier.¹⁸

Fram till andra världskrigets utbrott verkade hotellet fortfarande ha varit populärt bland gäster av högre dignitet. Så sent som den 4 maj 1939, fyra månader före krigsutbrottet, bodde Albanien självutnämnde kung Zog på hotellet,¹⁹ och samma vår checkade även Hitlers propagandaminister Joseph Goebbels in. Goebbels använde sin tid med att inhandla mattor och besöka Hagia Sofia, som 1934 hade gjorts om till museum; samtidigt skrev han om förändrade tider och mörknande sinnen i sin dagbok.²⁰

Den 14 mars 1941 rapporterade The London Times om en tidsinställd bomb som detonerat på Pera Palace. Gärningsman och motiv var ännu okända, men det stod klart att bomben hade dödat minst tre.²¹ Det visade sig handla om två bomber som hade placerats i separata väskor och gömmts i en bulgarisk statsdelegations bagage på väg från Sofia till Istanbul. Då ägarna inte kunnat identifieras hade väskorna öppnats av säkerhetspersonal vid gränsstationen i Svilengrad, och innehållet hade först förefallit normalt – en turkisk tidning, smutsiga kläder, rakattiraljer och något som såg ut som uttorkade batterier. Väskorna stängdes och transporterades vidare till olika hotell i Istanbul, däribland Pera Palace. Den första väskan detonerade i hotellets entré, och tack vare hög sinnesnärvaro förstod säkerhetspersonalen nu att de ”torkade batterierna” var förtäckta bomber. Batteriet i väska nummer två, som hade transporterats till Alp Hotell, slängdes ut i en grop utanför hotellet; därmed kunde därmed en andra katastrof avvärjas.²² Den första bomben vände däremot uppochner på bottenplanet i Pera Palace:

¹⁸ *Bellhops and doormen were carrying out a man in an astrakhan hat and frock coat, leaving behind a pool of blood on the mosaic floor and a stained, plush-red armchair (...)* The envoy from Azerbaijan had been assassinated, someone said, and the gunman was a bearded Armenian, *ibid.*, s. 244-245.

¹⁹ The Times, *News in Brief*, 4 maj, London 1939, s. 9.

²⁰ King, s. 285-286.

²¹ Den slutliga dödssiffran blev 6 personer och ett ofött barn.

²² The Times, *The Istanbul Bomb Outrage*, 14 mars, London 1941, s. 3.

Explosionen var oerhört våldsam. Den totalförstörde entrén och botten-våningen, och skadade dessutom byggnader och krossade fönster i det kringliggande området.²³

Historikern Charles King beskriver bomben som förödande: hissen lossnade och föll ner i schaktet; ett glastak kollapsade; ett stort hål öppnade sig i golvet ner till källarplan; möbler och annan lös inredning låg i spillror; träpanelerna eldhärjades och blodstänk hamnade på väggar och golv. Av beskrivningen och samtida fotografier att döma behövde hela entréplanet lagas och renoveras kraftigt efter 1941.²⁴

En bedagad skönhet

Hotellets ägare hade redan innan bomben detonerade haft problem med sjunkande lönsamhet. Så tidigt som under 1930-talet verkar hotellet ha uppfattats som nedgången och ha levt på gamla meriter. Hotellet förekom vid några tillfällen i nyhetsrapporteringen under mellan- och efterkrigstiden, som till exempel när den turkiske diplomaten Aziz Bey checkade in och skar halsen av sig inne på sitt rum 1935. En annan episod som tidningarna rapporterade om var när en man kom in och låtsades vara en indisk prins. Tillsammans med tre kvinnor bodde han på hotellet under flera månader år 1939 utan att sedan kunna betala för sig.²⁵ Under följande årtionden fick Pera Palace se sig omsprunget av bl.a. Park Hotel, som ibland beskrevs som det mest moderna hotellet i staden.²⁶ 1954 tog ägaren Muhayyes troligen sitt liv inne på ett av hotellrummen och testamenterade Pera Palace till en välgörenhetsorganisation.²⁷ Ett citat målar upp en tydlig nedgångsperiod för hotellet efter det;

²³ *The explosion was of extreme violence. It completely wrecked the entrance and ground floor of the hotel, damaging also buildings and breaking windows in the district round the hotel.* The Times, *From Our Correspondent. "British Victims Of Bomb Outrage."*, 13 mars, London 1941, s. 4.

²⁴ King, s. 300-301.

²⁵ King, s. 317-318.

²⁶ Post, Eric von, *Strövtag i Istanbul*, Gleerups, Lund, 1953, s. 81, 96.

²⁷ King, s. 370.

På det historiska Pera Palas Oteli, känt från Agatha Christies *Orient-expressen*, rann ett brunt vatten ur alla kranar och jag låg fullt påklädd under dubbla täcken och hackade tänder. Mina näsborrar vibrerade hela tiden av en obestämbart doft som tycktes vilja lämna mattor och väggar. Var det cigarr, var det svett, var det parfym, var det en doft av historiska kärleksakter och sinnliga frukostar?²⁸

I en guidebok skriven av Michael Pereira på 1960-talets slut beskrivs de gamla Pera-kvarteren som fysiskt oförändrade: förutom några få moderna byggnader och smuts uppfattar författaren stadsdelens utseende som

... sig mestadels likt hur det var i glansdagarna för sjuttiofem år sedan. Gatorna må ha nya namn och dess en gång så berömda hotell må verka bedagade (...) Men det är allt. Dess anlete har – som är fallet med alla anleten – blivit rynkigt och blekt, men benstommen under är oförändrad.²⁹

Beskrivningen av en gång välkända hotell som förfallit inkluderar förmodligen Pera Palace; i andra reportage anses det senare uttryckligen ha en ”faded glory”.³⁰ I liknelsen vid ett gammalt ansikte talar författaren om ett rynkigt men ännu oförändrat utseende, vilket är av intresse rent restaureringsideologiskt. I ett längre stycke berättas vilka minnen som knyts till hotellen i stadsdelen och den guldålder som de har bakom sig:

Här, sorgsna och övergivna, finner vi ett annat slags relikter av Peras svunna storhet – hotellen. Alp, Londra, Bristol, Perapalas [sic]. Namnen frammanar

²⁸ Citat av en reporter som minns tillbaka till sitt första besök på Pera Palace, ur <http://www.res.se/artikel/istanbul-cool-melankoli> (hämtad 2016-05-15).

²⁹ ...much as it must have appeared in the days of its glory seventy-five years ago. Its streets may have new names, its once-famous hotels may look decidedly seedy (...) But that is all. Its face, like all faces, has grown sallow and wrinkled with age, but the structure of the bone beneath is as yet unaltered. Pereira, Michael, *Istanbul: aspects of a city*, Bles, London, 1968, s. 21.

³⁰ The Times, *Turkey, A Country Of Diverse Beauty*, 15 april, London 1961, nr 55056, s. 11.

bilder av en era när Stambul var ett centrum för internationella intriger och skandaler.³¹

Pera Palace associeras med äventyr där skvaller, spioner och älskarinnor kryddade vistelsen. Under guldåldern ska besökarna, enligt Pereira, ha omfamnats av marmor, scharlakansröd plysch och en skog av krukväxter. Beskrivningen slutar i moll, med frågan vilket hotell som kan erbjuda sådant idag. På samma gång ger författaren en negativ gliring åt Hiltons tjocka cement. Ekonomin för hotellet och hotellbranschen i Turkiet beskrivs ha skadats i kölvattnet av första världskriget och de fortsatta krigen samt osäkerheten i landet därefter. När landet väl befann sig i fred 1922 kom ett nytt bakslag för hotellet i Istanbul genom att Ankara utsågs till ny huvudstad.³²

En viktig markör för hotellets statusförändring är att det inte längre nämns som det första hotellet i tidningarnas resetips. Hotel Imbat, Hilton och Sheraton är bara några av de många nya konkurrenterna i staden. Kraven på komfort och faciliteter hade förändrats mycket under efterkrigstiden, så även arkitektur- och inredningsstil:

Pera Palace är äldre och en aning gammalmodigt, men fullt av atmosfär och pondus, medan Boyuk Efes är en total kontrast, ett femstjärningt exempel på modern byggnadskonst och bekvämlighet.³³

De röda draperierna liknas av reportern Mario Modiano vid begravningsgardiner. Samtidigt skriver han att hotellet i sig är elegant men att det ”verkar falla i bitar”.³⁴ I en annan beskrivning av hotellet under 1970-talet görs en intressant iakttagelse:

³¹ *And here, sad and forlorn, stand those other relics of the days of Pera's greatness – the hotels. The Alp, the Londra, the Bristol, the Perapalas (sic). How evocative these names are of an age when Stamboul was one of the great centres of international intrigue and scandal,* Pereira, s. 23, 33.

³² *ibid.*, s. 34.

³³ *The Pera Palace is an older, slightly old fashioned but full of atmosphere, establishment whereas The Boyuk Efes in total contrast, is a five-star example of modern construction and amenities.* The Times, Carter, J. *Travel*, 1 december, London 1973, s. 15.

³⁴ The Times, *Istanbul Diary*, 14 december, London 1979, nr 60500, s. 14.

Detta är en charmant plats för att ta en drink eller rentav för att övernatta. I många år var det Konstantinopels främsta hotell, och det har förändrats mycket litet sedan dess. Baren har de högsta stolar jag någonsin suttit på. Så mycket har hänt i detta storslagna gamla hotell att man skulle kunna skriva en hel bok om det. Om man granskar marmorelarna i entrén finner man tunna sprickor. De orsakades av en bomb som exploderade i början av andra världskriget och dödade flera människor.³⁵

Hotellet sägs, enligt en reporter, ha gått igenom ett "halvhjärtat ansiktslyft" på 1980-talet, alltså någon form av renovering.³⁶ 1989 används hotellet som scen för fem turkiska intellektuella hungerstrejkande, bl.a. Mehmet Ali Aybar, den före detta ledaren för socialistpartiet. De strejkar för mänskliga rättigheter och den alltför hårda situationen för fångar i Turkiet. Valet av plats skapar en skarp kontrast och inramning åt budskapet, samtidigt som det vittnar om hotellets starka symbolvärde.³⁷ Under 1990-talet och tidigt 2000-tal verkar det ha fått mer av en kulturprägel än tidigare. Hotellets bar rekommenderas i norska tidningar som ett sätt att med hjälp av en "rådyr" drink tas tillbaka till "fordums storhet".³⁸ Nu börjar vissa specifika minnen, bl.a. om Agatha Christie, att återberättas av ägaren, en välgörenhetsorganisation som bl.a. använder vinsterna för att hjälpa hemlösa och behövande barn. 1993 gör Annika Ånnerud ett reportage från hotellet där hon beskriver sina första steg in i entrén:

Det mesta är sig likt från den tiden. En blandning av europeiskt och orientalistiskt, antika mattor, röda textilier och mörkt trä, svart ornamenterat smide, högt i tak. Den ursprungliga elektriska hissen, med svarta smides-

³⁵ *It is a most charming place to have a drink or in fact to stay. For many years it was Constantinople's leading hotel, and has changed very little. The bar has the highest stools I have ever sat on. So much has happened in this splendid old hotel that a book could be written around it. If one examines the marble pillars in the entrance hall one will find a series of hairline fractures. These were caused by a bomb which exploded in the foyer early in the Second World War, killing several people.* The Times, *Fine food behind modest facades*, 28 februari, London 1976, s. 1.

³⁶ The Scotsman, *Travel: Istanbul*, 8 oktober 2010.

³⁷ Tidningarnas telegrambyrå, *Hungerstrejk till stöd för fångarna i Turkiet*, 15 augusti 1989.

³⁸ Verdens gang, *Tenk ferie nå*, 27 december, 1997.

detaljer, fungerar men ger ifrån sig knarrande ljud; i kontrast till det gör de röda tjocka mattorna på det vita marmorgolvet stegen ljudlösa.³⁹

I samma reportage sägs en skylt med Agatha Christies namn vara upphängd utanför rum 411; rummet visas upp som ett slags museum, där det enda moderna är telefonen och överkastet. I övrigt ser det ut som på Christies tid med mässingssängar, bok- och klädskåp samt ett litet bord och en handknuten matta. Ett signerat porträtt föreställande mediet Tamara Rand vittnar dock om ytterligare tillägg. I samma reportage beskrivs rum 101 ha förvandlats till museum över Atatürk, en av hotellets celebra gäster. Ett rum med Greta Garbos namn ingraverat på en skylt utanför noteras också av reportern.⁴⁰ I ett norskt reportage från 1998 nämns Mata Hari som en spion som satt och ”utfoldet seg” i hotellets bar. Hennes cigarettmunstycke ska ha ställts ut i en monter i baren men därifrån stulits några år tidigare.⁴¹ Samtidigt som en kultstämpel sätts på hotellet brukar artiklarna från denna period innehålla formuleringar om att glansen har falnat;

Nu är det något bedagat, de äkta mattorna är luggslitna, den förgyllda hissen trasig och statusstjärnorna har försvunnit en efter en. Men vilken atmosfär!⁴²

Återvunnen glans

Under 2000-talet förändras det gamla Pera, som sedan länge redan går under det turkiska namnet Beyoğlu. Enligt Stefan Foconi har ”flertalet av de ökända magdanskshaken och dygnet runt bullriga bordellerna” flyttat; bebyggelsen sägs vara påkostad fast ”sjabbig i avvaktan på restaurering eller rivning”. I samma skildring beskrivs Pera Palace som exklusivt och det mest berömda hotellet.⁴³

Pera Palace kommer 2006 att tas över av Beşiktaş Tourism Investments Inc. som påbörjar en stor renovering 2008. Hotellet tas därefter över i två omgångar,

³⁹ Dagens nyheter, Ånnerud, Annika, *Här har alla bott. Även tant Agatha*, 12 juli, Stockholm 1993.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Aftenposten morgen, Rie, Bistrup, *Eldgammel og overdådig*, 14 mars 1998.

⁴² Helsingborgs dagblad, Christensen, Camilla, *Vi presenterar*, 11 december 2003, s. 20.

⁴³ Foconi, Stefan, Istanbul: Vandringar i Europas största stad, Dialogos Litauen, 2014, s. 149.

först av det turkiska företaget Demsa Group och sedan av den statsägda hotellkedjan Jumeirah från Förenade Arabemiraten.⁴⁴ Reportagen från hotellet börjar växa sig allt större i antal i samband med att den två år långa och mycket kostsamma renoveringen ska börja. Minnen från hotellets så kallade glansdagar börjar radas upp på ett nytt, i det närmaste statistiskt sätt, i förhållande till äldre skildringar, något som kan tyda på att flera av artiklarna bygger på pressmeddelanden eller återberättande av det andra skrivit. Det är kanske också här Pera Palace som kulturarkiv skapas. När minnena hotas av moderniseringar börjar de kulturhistoriska värdena uppmärksammas, bland annat av den turkiska staten. I några reportage beskrivs renoveringen ha haft stränga krav och restriktioner till hur originalytor och äldre detaljer skulle behandlas. Samma krav verkar även ha ställts ifrån en del av de boende i Istanbul:

Vi hadde i tillegg stadig besøk av eldre mennesker som har bodd i Istanbul hele sitt liv, og som var engstelige for at vi skulle gjøre for store endringer på hotellet hvor de har markert familiens merkedager gjennom et helt liv (...) ⁴⁵

Nästintill alla beskrivningar av hotellets renovering utgår ifrån att den har varit positiv även om de skiljer sig åt till ordvalet:⁴⁶ "omsorgsfull renovering", "pusset opp til fordums glans", "nyrenoverad klassiker", "nu möter tradition ny elegans", "nu skiner åter denna autentiska tidsresa" är bara några.⁴⁷

Målet var å fremstå i sin opprinnelige prakt, hvor historien var godt ivaretatt, men med alle bekvemmeligheter som tilhører et moderne hotell.⁴⁸

⁴⁴ Foconi, s. 168. <http://www.wsj.com/articles/dubai-holding-sees-units-profit-at-over-1-09-billion-in-2014-1410094923>; <http://www.jumeirah.com/globalassets/global/jumeirah-group/press-centre-1/press-kits/pera-palace-jumeirah---media-fact-file.pdf> (hämtade 2016-05-15 och 2016-05-10).

⁴⁵ Verdens gang, *Legg et hotell under treet*, 10 december 2011, s. 38.

⁴⁶ Endast en författare uttrycker någon form av skepsis till renoveringen. Se MSNBC Newsweek, Matthews, Owen, *Old Istanbul Hotels Reveal New Style*, 19 september 2010.

⁴⁷ Dagens Nyheter, Luthander, Per, *Agatha Christies mystiska Istanbul*, 2 mars 2011, Verdens gang, *Legg et hotell under treet*, s. 38, Expressen, Wramén, Marko, *Fantasifulla hotell i Istanbul*, 17 april, Stockholm 2010, s. 40-41, Helsingborgs dagblad, Öberg, Johan, *De andra sidorna av Istanbul*, 11 oktober, 2015, s. 14-15, Aftonbladet, Öberg, Johan, *Sussa som en sultan - 5x lyxigt boende*, 2 november, Stockholm 2013, s. 35.

⁴⁸ Verdens gang, *Legg et hotell under treet*, s. 38.

Förut var Pera Palace en åldrad Hollywoodstjärna som försökte hålla kvar sina fans genom att sola sig i glansen av sin ungdom. Nu är hon tillbaks i en ledande roll, färdig att ännu skänka sina mest lysande insatser.⁴⁹

Vilka förändringar som egentligen sker i samband med renoveringen är ibland tydligt och konsekvent återberättat i reportagen, men flera gånger går meningarna isär. Alla delar av hotellet blir föremål för omfattande teknikmoderniseringar såsom nya hissar och ventilation.⁵⁰ Lobbyn är enligt de flesta reportage välbehållen från hotellets glansdagar; en reporter skriver att den är bevarad precis som den alltid sett ut. Enligt två reportage ska kolonnerna ha blivit rengjorda och förgyllda under renoveringen. På de äldsta fotografierna ser dörröverstycken och kolonnernas kapital ut att vara vita. Under den så kallade nedgångsperioden (härefter kallad mellantiden) ser det ut att ha tillkommit förgyllning på kapitälerna samt tillägg av dekorativa mönster och en infälld klocka på dörröverstyckena. Förmodligen är det detta lager som förnyats vid den senaste renoveringen. De fasta inredningsdetaljerna som balustraden, golvplattorna, takkasetteringen och kolonnerna känns igen på både äldre och nyare bilderna men det finns en markant skillnad i den lösa inredningen som i stort verkar helt utbytt. Den gamla bärstolen har redan tidigare fått en museal placering i lobbyn och receptionsdisken verkar ha flyttas under mellantiden. Rörande Kubbelisalongen är en specifik förändring mer återberättad än andra: att kupolerna har fått ett helt nytt överljus genom att ca 30 sovrum ovanför rivits och på det viset skapat en ljusgård, men också en kraftigt förändrad planlösning.⁵¹ På bilder från mellantiden syns att delar av fönsterpartierna har bytts från de ursprungligt frostade rutorna till klarglas samt att nya orientaliskt inspirerade spröjs tillkommit på markplan och i övre arkadgången. Vid den senaste renoveringen verkar

⁴⁹ *Previously the Pera Palace was like an ageing Hollywood star, relying on the glory days of her youth to keep her fans loyal. But now she's back in a starring role, giving her most captivating performance yet.* The Scotsman, *Travel: Istanbul*, 8 oktober 2010.

⁵⁰ Independent, Mourby, Adrian, *Stay the night: At last, glamour has returned to the Orient*, 12 september 2010. The Scotsman, *Travel: Istanbul*. Independent, *Landmark Istanbul hotel bids to revive glorious past*, 6 september 2010.

⁵¹ Independent, *24-Hour Room Service: Pera Palace Hotel, Istanbul - History revisited in the heart of Istanbul*. The Scotsman, *Travel: Istanbul*. Independent, Mourby, Adrian, *Stay the night: At last, glamour has returned to the Orient*.

den ursprungliga infällda belysningen i valven ha blivit borttagen och den stora majoriteten möbler ser ut att vara helt nya eller inköpta antikviteter. Dagens ljuskronor finns på bild redan under mellantiden. Mattor verkar inte ha funnits på golvet från början utan är något som tillkommer på olika sätt under de efterföljande perioderna.⁵² Bomben under andra världskriget exploderade i foajén och en hel del av förändringarna i bottenplanet måste därför skett redan på 1940-talet. Underlaget visar helt enkelt att interiören på Pera Palace i många fall inte är särskilt orörd från guldåldern.

Agatha Christie och hennes påstådda arbete med det inledande kapitlet till *Mordet på Orientexpressen* får stå som det i särklass mest återberättade minnet. Hotellägarna håller det levande bland annat genom att fortsätta att använda rum 411 som ett litet museum.⁵³ I samband med en filmatisering av Christies liv år 1979 anlätade filmbolaget ett medium för att ta reda på var Christie egentligen befann sig när hon oförklarligt försvann under 11 dagar år 1926. Mediet ledde dem till rum 411 där en gammal nyckel hittades under en av golvbrädorna. Vart den åtta centimeter långa nyckeln leder eller ifall den har något alls med Christie att göra verkar i ett reportage från 1990-talet vara höljt i dunkel.⁵⁴ 2006 beskrivs den som Christies dagboksnyckel, något som verkar vara högst osannolikt med tanke på storleken. Oavsett vad så läggs en hel del mystik och minnen in i nyckeln och idag ställs den ut som ett museiföremål på hotellet.⁵⁵

I flera andra reportage läggs "mystik" in som ett beskrivande ord för hotellet i stort, ibland i kombination med andra ord som "exotisk" och "orientalisk".⁵⁶ Hotellet sägs ha dolda hemligheter och varit platsen för många intriger. Under den senaste renoveringen ska byggarbetarna exempelvis ha hittat ett dolt rum med massor av matsilver från invigningsbalen.⁵⁷ I ett reportage tas mystiken till en ny nivå när författaren beskriver sina upplevelser av att bo i Agatha Christies enligt utsago hemsökta rum.⁵⁸

⁵² Interiörbeskrivningen är gjord utifrån de fotografier som återges i källförteckningen.

⁵³ Se exempelvis Dagens Nyheter, Per Luthander, *Agatha Christies mystiska Istanbul*.

⁵⁴ Dagens nyheter, Annerud, Annika, *Här har alla bott. Även tant Agatha*.

⁵⁵ Aftnposten morgon, 28 januari 2006, s. 6.

⁵⁶ Se exempelvis Expressen, Wramén, Marko, *Fantasisfulla hotell i Istanbul*, s. 40-41.

⁵⁷ World Interior Design Network, *Pera Palace in Istanbul reopens after major renovation*. The Scotsman, *Travel: Istanbul*.

⁵⁸ *The desk clerk warned me that the room was haunted, but I checked in (Don't do it!). I turned the skeleton key in the door (Don't open the door!) and walked in (Don't go in!). But ghost stories are for*

Som tidigare nämnts har även Atatürks rum musealiserats och i resereportagen sägs besökare bl.a. kunna beundra hans handrullade monogramprydda cigaretter.⁵⁹ Ernest Hemingway är en annan gäst som sägs ha suttit i Orientbaren på Pera Palace.⁶⁰ Idag erbjuds hotellets gäster transport i klassiska vintagebilar. Den gamla hissen styrs av en hissförare och har kompletterats med informations-skylt och rött avspärrningsrep. Maskeradbaler, traditionellt engelsk afternoon tea, en ny restaurang döpt efter Christie som sägs servera matfusioner av öst och väst samt ett helt nytt spa är några av alla nyheter. Med alla dessa detaljer har gäster möjlighet att ”breathing in the history” men vissa reportrar beskriver de moderna TV-apparaterna och vissa rums utsikt mot reklamskyltar som störande kontraster i en annars historisk miljö.⁶¹ Hotellet återinvigdes med pompa och ståt 2010 då premiärministern, idag presidenten, Erdoğan klippte bandet tillsammans med bl.a. kultur- och turismministern Ertuğrul Günay.⁶²

Avslutande tankar

Genom undersökningens gång har vissa minnen visat sig mer återberättade än andra i resereportagen – särskilt smickrande sådana som gäller gästande kändisar eller hotellets guldålder. Mer negativt laddade minnen, som spioneri, läggs ofta in i ett efterkonstruerat skimmer av spänning. Svåra minnen som självmorden, tvångsinlösningen och bombattentatet utesluts, med få undantag, helt ur berättelserna. Detta hör både ihop med mediernas logik och ägarnas varumärkes-

sissies, and I ignored the warnings and settled into the big brass bed. As soon as I went to sleep, the heavy French doors blew open, knocking over a small table and a chair. Red velvet drapes flapped in the cold wind that rushed in off the Bosphorus. Miami Herald, Cheryl Blackerby, *Spooky places: 10 trips for twisted travelers*, 31 oktober, Miami 2007.

⁵⁹ Dagens Nyheter, Per Luthander, *Agatha Christies mystiska Istanbul*. Verdens gang, *Legg et hotell under treet*, s. 38.

⁶⁰ Se exempelvis Svenska Dagbladet, *Tre barer med historia*, 25 oktober, Stockholm 2015.

⁶¹ City A.M., *The past lives on as Agatha Christie's top hotel reopens*, 18 oktober 2010. Independent, Mourby, Adrian, *Stay the night: At last, glamour has returned to the Orient*. *Financial Times*, Sattin, Anthony, *Istanbul's peerless palace*, Independent, *Landmark Istanbul hotel bids to revive glorious past*, Verdens gang, *Legg et hotell under treet*, s. 38, Independent, *24-Hour Room Service: Pera Palace Hotel, Istanbul - History revisited in the heart of Istanbul*.

⁶² <http://www.mimdap.org/?p=41580> (hämtad 2016-05-02).

byggande. Bägge är med och skapar, utvecklar och vidmakthåller minnen genom reportagen från Pera Palace. Troligen finns annorlunda minnen av hotellet hos Istanbulns egna invånare. Politiska manifestationer och viktiga möten har genom åren förlagts till hotellet av invånarna själva, något som visar att det har en status och ett symbolvärde som går utanför den förenklade historien som återberättas i mediernas resereportage.

Kulturhistoriska byggnader, interiörer och föremål har olika lager av yta och historia. Varje yta kan sägas representera en period som objektet genomgått. De olika ytorna i sig blir alla en form av materiella minnen. Då objektet ska genomgå en renovering eller restaurering ställs ytorna inför risken att skalas av eller förändras. Vissa lager får falla offer för äldre, andra för helt nya lager. I handlingen finns ett ställningstagande till vilket minne som lyfts fram, bevaras, tonas ner eller suddas ut och detta kan ofta påverkas av vilka berättelser som återges från platsen. Vad gäller vilka lager som valts att bevaras eller förstärkas på Pera Palace verkar det i de allra flesta fall vara lagren från guldåldern vilket också stämmer med resereportagens berättelser. Till kategorin bevarade guldålderslager hör ren gjorda originalytor, eventuella retuscheringar av bortfallna måleridetaljer, lagade originalmöbler etc. Till kategorin förstärkta gulålderslager hör exempelvis nyinköpta ljuskronor och möbler i gammal stil, nya gardinuppsättningar och ommålade ytor. Det handlar här om två olika restaureringsideologier som sammanförts i strävan efter att uppnå en förgången glans. Ibland alltså på bekostnad av originallager eller senare lager. Gällande nyare lager från mellantiden finns en del bevarat, exempelvis fönsterspröjsen i Kubbeli-salongen och dörröverstyckena i lobbyn – alltså lager som verkat syfta till att förstärka miljön och göra den mer orientalisk. Det lösöre som tillkom under mellantiden verkar ha tagits bort helt efter 2000-talsrenoveringen.

Eftersom så mycket har förändrats kan delar av renoveringen betraktas som en rekonstruktion eller återskapande, vilken precis som ett minne aldrig blir samma sak som originalet. Delar av hotellets inredning har efter hand också blivit mer och mer museal. Informationsskyltar, montrar och avspärrningsband hjälper till att både skapa och upprätthålla minnen, odla platsens mystik samt förmedla en känsla av hotellets anrika förflutna. Sammanfattningsvis kan sägas att de lager som bevaras, förstärks eller tas bort vid en renovering kan påverka vår uppfattning av vad som skett på hotellet genom tiderna. Samtidigt har förståelsen för Pera Palace historia, skapad genom berättelser som traderats under lång tid, inflytande på vilka val som görs vid en renovering.

Tryckta källor

- Aftenposten morgen, 28 januari 2006.
- Aftenposten morgen, Rie, Bistrup, Eldgammel og overdådig, 14 mars 1998.
- Aftonbladet, Öberg, Johan, Sussa som en sultan - 5x lyxigt boende, 2 november, Stockholm 2013.
- City A.M, The past lives on as Agatha Christie's top hotel reopens, 18 oktober 2010.
- Dagens Nyheter, Per Luthander, Agatha Christies mystiska Istanbul, 2 mars, Stockholm 2011.
- Dagens nyheter, Ånnerud, Annika, Här har alla bott. Även tant Agatha, 12 juli, Stockholm 1993.
- Expressen, Wramén, Marko, Fantasifulla hotell i Istanbul, 17 april, Stockholm 2010.
- Financial Times, Sattin, Anthony, Istanbul's peerless palace, 17 september 2010.
- Helsingborgs dagblad, Öberg, Johan, De andra sidorna av Istanbul, 11 oktober 2015.
- Helsingborgs dagblad, Christensen, Camilla, Vi presenterar, 11 december 2003.
- Miami Herald, Cheryl Blackerby, Spooky places: 10 trips for twisted travelers, 31 oktober, Miami 2007.
- MSNBC Newsweek, Matthews, Owen, Old Istanbul Hotels Reveal New Style, 19 september 2010.
- Independent, 24-Hour Room Service: Pera Palace Hotel, Istanbul - History revisited in the heart of Istanbul, 4 december 2010.
- Independent, Landmark Istanbul hotel bids to revive glorious past, 6 september 2010.
- Independent, Mourby, Adrian, Stay the night: At last, glamour has returned to the Orient, 12 september 2010
- Svenska dagbladet, Tre barer med historia, 25 oktober, Stockholm 2015.
- The Scotsman, Travel: Istanbul, 8 oktober 2010.
- The Times, Court Circular, 4 november, London 1907, nr 38481.
- The Times, Fine food behind modest facades, 28 februari, London 1976.
- The Times, From Our Correspondent. "British Victims Of Bomb Outrage.", 13 mars, London 1941.
- The Times, Istanbul Diary, 14 december, London 1979, nr 60500.
- The Times, News in Brief, 4 maj, London 1939.
- The Times, Pleasure Tours, 2 januari, London 1896, nr 34776.
- The Times, The committee of union and freedom. Hilmi Pasha on the revolution, 13 mars, London 1909, nr 38906.
- The Times, The Elysée Palace Hotel Company, Limited. 20 januari, London 1897, nr 35105.
- The Times, The Istanbul Bomb Outrage, 14 mars, London 1941.
- The Times, Carter, J. Travel, 1 december, London 1973.
- The Times, Turkey, A Country Of Diverse Beauty, 15 april, London 1961, nr 55056.
- Tidningarnas telegrambyrå, Hungerstrejk till stöd för fångarna i Turkiet, 15 augusti, 1989.
- Verdens gang, Legg et hotell under treet, 10 december 2011.
- Verdens gang, Tenk ferie nå, 27 december 1997.

World Interior Design Network, Pera Palace in Istanbul reopens after major renovation, 7 september 2010.

Litteratur

- Baedeker, Karl, Konstantinopel und das westliche Kleinasien: Handbuch für Reisende, Leipzig, 1905.
- Çelik, Zeynep, The remaking of Istanbul: portrait of an Ottoman city in the nineteenth century, Repr., Univ. of California Press, Berkeley, 1993.
- Cubitt, Geoffrey, History and memory, Manchester University Press, Manchester, 2007.
- Emmerson, Charles, 1913: the world before the Great War, Vintage, London, 2013.
- Foconi, Stefan, Istanbul: Vandringar i Europas största stad, Dialogos, Litauen, 2014.
- King, Charles, Midnight at the Pera Palace – The birth of modern Istanbul, W.W. Norton & Company, First Edition, ill., 2014.
- Munthe, Gustaf, Orientaliskt: reseskildringar från Turkiet, Syrien och Mesopotamien, Natur o. kultur, Stockholm, 1928.
- Pereira, Michael, Istanbul: aspects of a city, Bles, London, 1968.
- Post, Eric von, Strövtåg i Istanbul, Gleerups, Lund, 1953

Webbsidor

- Jumeirah: <http://www.jumeirah.com/globalassets/global/jumeirah-group/press-centre-1/press-kits/pera-palace-jumeirah---media-fact-file.pdf>, 2016-05-10.
- Mimdap: <http://www.mimdap.org/?p=41580>, 2016-05-02.
- Res: <http://www.res.se/artikel/istanbul-cool-melankoli>, 2016-05-15.
- The Wall Street Journal: <http://www.wsj.com/articles/dubai-holding-sees-units-profit-at-over-1-09-billion-in-2014-1410094923>, 2016-05-15